

ALAIN BADIOU

ΜΕ ΤΟΝ NICOLAS TRUONG

ΕΓΚΩΜΙΟ
ΓΙΑ ΤΟΝ
ΕΡΩΤΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΦΩΤΗΣ ΣΙΑΤΙΤΣΑΣ • ΔΗΜΗΤΡΙΣ ΒΕΡΓΕΤΗΣ

ALAIN BADIOU
με τον NICOLAS TRUONG

Εγκώμιο για τον έρωτα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Φώτης Σιατίτσας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΕΠΙΜΕΤΡΟ
Δημήτρης Βεργέτης

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Κοινωνικές και Πολιτικές Επιστήμες

Σειρά: Κόσμος

Διεύθυνση σειράς: Σώτη Τριανταφύλλου

Stéphane Hessel - Elias Sanbar, *Ο επιζήσας και ο εξόριστος: Ισραήλ -*

Παλαιστίνη, ένα αίτημα δικαιοσύνης

Τίτλος πρωτοτύπου: *Le rescapé et l'axilé: Israël - Palästine, une exigence de justice*

Υπεύθυνος έκδοσης: Άγγελος Κοκολάκης

Μετάφραση: Σώτη Τριανταφύλλου

Επιμέλεια-διορθώσεις: Ελένη Μαρτζούκου

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φίλμ, ηλεκτρονικό μοντάζ: Μαρία Ποινοπού-Ρένεση

Copyright© Don Quichotte éditions, une marque des éditions du Seuil, 2012

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2012

Πρώτη έκδοση στη γαλλική γλώσσα από τις εκδόσεις Don Quichotte,

Παρίσι 2012

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Μάρτιος 2013

KET 8033 ΚΕΠ 140/13

ISBN 978-960-16-4803-3

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000,
210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΣΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

Παρουσίαση	11
I. Ο απειλούμενος έρωτας	15
II. Οι φιλόσοφοι και ο έρωτας	23
III. Η ερωτική κατασκευή	37
IV. Η αλήθεια του έρωτα	49
V. Έρωτας και πολιτική	63
VI. Έρωτας και τέχνη	83
Ως συμπέρασμα	99
Επίμετρο: Ο έρωτας και η έμφυλη διαφορά (από τον Δημήτρι Βεργέτη)	109
Βιβλιογραφία	127

«Τον έρωτα πρέπει να τον επινοήσουμε
απ' την αρχή, γνωστό αυτό».

Αρθούρος Ρεμπώ, Μια εποχή στην κόλαση,
Παραληρήματα I*

* Arthur Rimbaud, Μια εποχή στην κόλαση, μετάφραση Χριστόφορος Λιοντάκης, Εκδόσεις Γαβριηλίδης. [Σ.τ.μ.]

I

Ο απειλούμενος έρωτας

Σε ένα βιβλίο που έγινε διάσημο, Τίνος πράγματος το όνομα είναι ο Σαρκοζύ; [De quoi Sarkozy est-il le nom?], υποστηρίζετε ότι «τον έρωτα πρέπει να τον επινοήσουμε από την αρχή αλλά κυρίως να τον υπερασπιστούμε, γιατί απειλείται από όλες τις πλευρές». Από τι απειλείται; Με ποια έννοια οι γάμοι που παλιότερα γίνονταν με συνοικέσιο έχουν, κατά τη γνώμη σας, φορέσει σήμερα καινούρια ρούχα; Νομίζω πως μια πρόσφατη διαφήμιση για έναν ιστότοπο συναντήσεων μέσω διαδικτύου σας εξέπληξε ιδιαίτερα...

Είναι αλήθεια, το Παρίσι γέμισε από αφίσες με τον ιστότοπο συναντήσεων Meetic, του οποίου ο τίτλος τράβηξε ιδιαίτερα την προσοχή μου. Μπορώ να παραθέσω έναν ορισμένο αριθμό συνθημάτων αυτής της διαφημιστικής εκστρατείας. Το πρώτο λέει —και πρόκειται για τον σφετερισμό μιας θεατρικής ατάκας— «Ζήστε τον έρωτα χωρίς απρόοπτα!» Και έπειτα ένα

άλλο: «Μπορούμε να είμαστε ερωτευμένοι χωρίς να ερωτευτούμε!» Άρα δεν υπάρχει πτώση, έτσι δεν είναι; Υπάρχει, επίσης, και το εξής σύνθημα: «Μπορείτε καλύτερα να είστε ερωτευμένοι χωρίς να υποφέρετε!» Και όλα αυτά χάρη στον ιστότοπο συναντήσεων Meetic... που επιπλέον σας προτείνει—και η έκφραση μου φάνηκε εξαιρετικά αξιοσημείωτη—ένα «ερωτικό coaching». Θα έχετε λοιπόν έναν προγυμναστή που θα σας προετοιμάζει να αντιμετωπίσετε τη δοκιμασία. Θεωρώ ότι αυτή η διαφημιστική προπαγάνδα σχετίζεται με μια αντίληψη του «έρωτα» που περιλαμβάνει ρήτρες ασφάλειας. Πρόκειται για τον έρωτα ως ασφαλιστικό συμβόλαιο έναντι παντός ρίσκου: θα έχετε τον έρωτα, αλλά θα έχετε τόσο καλά υπολογίσει την υπόθεσή σας, θα έχετε τόσο καλά επιλέξει εκ των προτέρων τον σύντροφό σας πληκτρολογώντας στο διαδίκτυο—θα έχει προφανώς τη φωτογραφία του, τα γούστα του με κάθε λεπτομέρεια, την ημερομηνία γέννησής του, το ζώδιό του, κτλ.—ώστε στο πέρας αυτού του αχανούς συνδυασμού θα μπορείτε να πείτε: «Μ' αυτόν εδώ όλα θα πάνε καλά, χωρίς ρίσκο!» Πρόκειται για μια προπαγάνδα, και είναι ενδιαφέρον που η διαφήμιση γίνεται σ' αυτό το επίπεδο. Έτσι, προφανώς, θεωρώ και είμαι πεπεισμένος ότι ο έρωτας, στον βαθμό που συνιστά μια συλλογική κλίση, στον βαθμό που είναι, σχεδόν για τους πάντες, αυτό που προσδίδει ένταση και σημασία στη ζωή, δεν μπορεί να είναι αυτό το δώρο που προσφέρεται στην ύπαρξη υπό καθεστώς πλήρους απουσίας ρίσκου. Μοιάζει κάπως σαν την προπαγάνδα που έθεσε

σε κυκλοφορία κάποια στιγμή ο αμερικανικός στρατός για τον πόλεμο με «μηδέν νεκρούς».

Θα υπήρχε άραγε, κατά τη γνώμη σας, μια αντιστοιχία ανάμεσα στον πόλεμο με «μηδέν νεκρούς» και στον έρωτα με «μηδέν ρίσκο», με τον ίδιο τρόπο που υπάρχει για τους κοινωνιολόγους Ρίτσαρντ Σέννετ [Richard Sennet] και Ζύγκμουντ Μπάουμαν [Zygmunt Bauman] μια αναλογία ανάμεσα στο «δεν αναλαμβάνω τη δέσμευση να σε προσλάβω [je ne t'engage pas]», που διατυπώνει ο εκπρόσωπος του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού στον υπό καθεστώς επισφάλειας εργαζόμενο, και στο «δεν αναλαμβάνω καμιά δέσμευση απέναντί σου [je ne m'engage pas]», που απευθύνει στον ή στη σύντροφό του ο αποστασιοποιημένος «ερωτευμένος», μέσα σ'έναν κόσμο όπου οι δεσμοί δομούνται και αποδομούνται προς όφελος μιας cosy, καταναλωτικής ελευθεριότητας;

Όλα αυτά ανήκουν λίγο πολύ στον ίδιο κόσμο. Στον πόλεμο με «μηδέν νεκρούς», στον έρωτα με «μηδέν ρίσκο», χωρίς απρόοπτα, χωρίς συνάντηση, εντοπίζω, δίπλα στα μέσα μιας γενικευμένης προπαγάνδας, μια πρώτη απειλή για τον έρωτα, την οποία θα αποκαλούσα απειλή της ιδεοληπτικής ασφάλειας. Τελικά δεν απέχει και πολύ από έναν γάμο με συνοικέσιο. Δεν γίνεται στο όνομα της οικογενειακής τάξης από δεσποτικούς γονείς, αλλά στο όνομα της προσωπικής ασφάλειας, μέσω μιας πρωθύστερης τακτοποίησης

που αποφεύγει το τυχαίο, τη συνάντηση σ' οποιαδήποτε μορφή της και, τελικά, την υπαρξιακή ποίηση στο όνομα της θεμελιώδους έννοιας της απουσίας ρίσκου. Έπειτα, η δεύτερη απειλή που βαραίνει πάνω στον έρωτα είναι το να του αρνηθούν κάθε σπουδαιότητα. Εν είδει αντιστάθμισης σ' αυτή τη σύλληψη του έρωτα ως απειλής για την προσωπική ασφάλεια υποστηρίζεται ότι ο έρωτας δεν είναι παρά μια παραλλαγή του γενικευμένου ηδονισμού, μια παραλλαγή των μορφών της απόλαυσης. Έτσι το ζήτημα είναι να αποφευχθεί κάθε άμεση δοκιμασία, κάθε αυθεντική και βαθιά εμπειρία της ετερότητας που χαρακτηρίζει την υφή του έρωτα. Ας προσθέσουμε ωστόσο ότι, εφόσον το ρίσκο δεν καταργείται ποτέ στην πραγματικότητα, η προπαγάνδα του Meetic, όπως και εκείνη των αυτοκρατορικών στρατευμάτων, συνίσταται στην άποψη πως το ρίσκο αφορά τους άλλους! Εάν εσείς είστε καλά προετοιμασμένοι για τον έρωτα σύμφωνα με τους μοντέρνους κανόνες ασφάλειας, θα μπορείτε να εξαποστείλετε τον άλλον από τη στιγμή που βρίσκεται σε ασυμφωνία με τις ανέσεις σας. Αν ο άλλος υποφέρει, είναι δικό του θέμα, έτσι δεν είναι; Είναι εκτός νεοτερικότητας. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που το «μηδέν νεκρού» ισχύει για τους στρατιωτικούς της Δύσης. Οι δόμβες που ρίχνουν αφειδώς σκοτώνουν πλήθη ανθρώπων που διαπράττουν την απερισκεψία να ζουν στο σημείο πτώσης τους. Αλλά είναι Αφγανοί, Παλαιστίνιοι... Και αυτοί δεν είναι μοντέρνοι. Ο έρωτας με ρήτρες ασφάλειας, όπως καθετί του οποίου κανόνας είναι η ασφάλεια, είναι

η απουσία ρίσκων για όποιον έχει ένα καλό ασφαλιστικό συμβόλαιο, έναν καλό στρατό, μια καλή αστυνομία, ένα καλό ψυχολογικό βίωμα της προσωπικής απόλαυσης, και όλο το ρίσκο μετατίθεται σ' εκείνον που βρίσκεται απέναντι. Θα έχετε επισημάνει ότι παντού σας εξηγούν πως τα πράγματα γίνονται «για την άνεση και την ασφάλειά σας», από τις τρύπες στο πεζοδρόμιο ως τους αστυνομικούς ελέγχους στους διαδρόμους του μετρό. Κατά βάθος έχουμε εδώ τους δύο εχθρούς του έρωτα: την ασφάλεια του ασφαλιστικού συμβολαίου και την άνεση των οριοθετημένων απολαύσεων.

Θα υπήρχε λοιπόν ένα είδος συμμαχίας ανάμεσα σε μια ελευθεριακή και σε μια φιλελεύθερη αντίληψη του έρωτα;

Πράγματι, θεωρώ ότι η φιλελεύθερη και η ελευθεριακή προσέγγιση συγκλίνουν προς την ιδέα ότι ο έρωτας είναι ένα ανώφελο ρίσκο. Και ότι μπορούμε να έχουμε, από τη μια πλευρά, μια ελεγχόμενη συζυγικότητα που θα συνεχιστεί μέσα στη γαλήνη της κατανάλωσης και, από την άλλη, τερπνές σεξουαλικές διευθετήσεις γεμάτες απόλαυση, αποφεύγοντας το πάθος. Από αυτή την άποψη πιστεύω σ' αλήθεια ότι ο έρωτας είναι παγιδευμένος μέσα σ' αυτό τον κλοιό, μέσα σ' αυτή την κυκλωτική κίνηση, και ότι, υπό αυτή την έννοια, βρίσκεται υπό απειλή. Και πιστεύω ότι ένα από τα καθήκοντα της φιλοσοφίας είναι να τον υπερασπιστούμε. Αυτό προϋποθέτει, πιθανόν, όπως έλεγε ο ποιητής

Ρεμπώ, ότι πρέπει επίσης να τον επινοήσουμε απ' την αρχή. Δεν μπορούμε να περιοριστούμε σε μια αμυντική στάση που θα συνίστατο απλώς στη διατήρηση της υπάρχουσας κατάστασης πραγμάτων. Ο κόσμος είναι πράγματι γεμάτος καινοτομίες και ο έρωτας πρέπει και αυτός να ανανεωθεί. Πρέπει να επανεπινοήσουμε το ρίσκο και την περιπέτεια, ενάντια στην ασφάλεια και τις ανέσεις.

II

Οι φιλόσοφοι και ο έρωτας

Από τον Ρεμπώ δανείζετε τη διατύπωση «Τον έρωτα πρέπει να τον επινοήσουμε απ' την αρχή» αλλά και η δική σας αντίληψη για τον έρωτα στηρίζεται σε πολλούς ποιητές ή συγγραφείς. Πριν όμως πάμε σ' αυτούς ίσως πρέπει να εξετάσουμε τη στάση των φιλοσόφων. Είχατε λοιπόν εκπλαγεί από το γεγονός ότι λίγοι φιλόσοφοι ενδιαφέρθηκαν σοβαρά για τον έρωτα, και όταν το έκαναν, συχνά έχετε διαφωνήσει με την αντίληψή τους. Για ποιους λόγους;

Το ερώτημα που αφορά τη σχέση των φιλοσόφων με τον έρωτα είναι πράγματι περίπλοκο. Το βιβλίο που έγραψαν η Ωντ Λανσλέν [Aude Lancelin] και η Μαρί Λεμοννιέ [Marie Lemonnier], *Οι φιλόσοφοι και ο έρωτας, από τον Σωκράτη στη Σιμόν ντε Μπωβουάρ*, το δείχνει ξεκάθαρα. Το βιβλίο είναι ενδιαφέρον ακριβώς στον βαθμό που συνδυάζει χωρίς χυδαιότητα ή εκλαϊκευση τον έλεγχο των θεωριών και την έρευνα

πάνω στη ζωή των φιλοσόφων. Υπό αυτή την έννοια σχεδόν δεν έχει προηγούμενο. Αυτό που το εν λόγω βιβλίο αναδεικνύει είναι ότι η φιλοσοφία αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο άκρα σχετικά με τον έρωτα, αν και υπάρχουν και ενδιάμεσες οπτικές. Υπάρχει από τη μια πλευρά η «εναντίον του έρωτα» φιλοσοφία, με αναγνωρισμένο εκπρόσωπό της τον Σοπενχάουερ, ο οποίος εξηγεί κυρίως ότι δεν θα συγχωρέσει ποτέ στις γυναίκες το ότι διακατέχονται από το πάθος του έρωτα, γιατί έτσι κατέστησαν δυνατή τη διαιώνιση του ανθρώπινου είδους, που ωστόσο δεν άξιζε τίποτα! Αυτό είναι το ένα άκρο. Και στο άλλο άκρο έχετε, ωστόσο, τους φιλοσόφους που καθιστούν τον έρωτα ένα από τα υπέρτατα στάδια της υποκειμενικής εμπειρίας. Είναι η περίπτωση, για παράδειγμα, του Σόρεν Κίρκεγκωρ. Για τον Κίρκεγκωρ υπάρχουν τρία στάδια της ύπαρξης. Στο αισθητικό στάδιο, η εμπειρία του έρωτα είναι η εμπειρία της μάταιης αποπλάνησης και της επανάληψης. Ο εγωισμός της απόλαυσης και ο εγωισμός αυτού του εγωισμού εμψυχώνουν τα υποκείμενα, αρχέτυπο των οποίων αποτελεί ο Δον Ζουάν του Μότσαρτ. Στο ηθικό στάδιο, ο έρωτας είναι αληθινός, αποκτά την εμπειρία της σοβαρότητάς του. Πρόκειται για μια αιώνια δέσμευση, στραμμένη προς το απόλυτο, του οποίου ο Κίρκεγκωρ απέκτησε την εμπειρία μέσα από τις επί μακρόν ερωτοτροπίες του με μια νέα γυναίκα, τη Ρεγγίνα. Το ηθικό στάδιο μπορεί να καταστήσει δυνατή τη μετάβαση προς το υπέρτατο στάδιο, το θρησκευτικό, εάν η απόλυτη αξία της δέσμευσης

επικυρώνεται από τον γάμο. Ο γάμος συλλαμβάνεται λοιπόν όχι ως μια ισχυροποίηση του κοινωνικού δεσμού ενάντια στους κινδύνους της ερωτικής περιπλάνησης αλλά ως αυτό που στρέφει τον αληθινό έρωτα προς τον ουσιώδη προσανατολισμό του. Υπάρχει αυτή η δυνατότητα τελικής μεταμόρφωσης του έρωτα όταν «το Εγώ καταδύεται διαμέσου της προσίδιας διαφάνειάς του ως τη δύναμη που το εγκαθίδρυσε», δηλαδή όταν, χάρη στην εμπειρία του έρωτα, το Εγώ ριζώνει μέσα στη θεία προέλευσή του. Ο έρωτας είναι λοιπόν, πέρα από την αποπλάνηση, και μέσα από τη σοβαρή διαμεσολάβηση του γάμου, ένα μέσο πρόσβασης στο υπερανθρώπινο.

Η φιλοσοφία, όπως βλέπετε, διατάσσεται μέσα σε μια εκτενή γκάμα έντασης. Από τη μια πλευρά, ένα είδος ορθολογικής υποψίας απέναντι στον έρωτα ως φυσική εκκεντρικότητα της έμφυλης σεξουαλικότητας. Από την άλλη, μια απολογία του έρωτα που συχνά συγγενεύει με τη θρησκευτική ορμή. Με φόντο τον χριστιανισμό, που εν πάση περιπτώσει είναι μια θρησκεία της αγάπης. Σημειώστε ότι αυτή η ένταση είναι σχεδόν ανυπόφορη. Έτσι, ο Κίρκεγκωρ δεν μπόρεσε να αντέξει την ιδέα να παντρευτεί τη Ρεγγίνα, διέκοψε μαζί της. Τελικά ενσάρκωσε τον αποπλανητή του πρώτου αισθητικού σταδίου, την ηθική υπόσχεση του δεύτερου σταδίου και την αποτυχία μετάβασης διαμέσου της υπαρξιακής σοβαρότητας του γάμου στο τρίτο στάδιο. Σε κάθε περίπτωση διέσχισε όλες τις μορφές του φιλοσοφικού στοχασμού πάνω στον έρωτα.

Η απαρχή του δικού σας ιδιαίτερου ενδιαφέροντος γι' αυτό το ερώτημα δεν βρίσκεται, άραγε, στην εναρκτήρια χειρονομία του Πλάτωνα που καθιστά τον έρωτα έναν από τους τρόπους πρόσβασης στην Ιδέα;

Αυτό που ο Πλάτωνας λέει για τον έρωτα είναι αρκετά ακριβές: λέει ότι υπάρχει στην ερωτική ορμή ένα σπέρμα καθολικότητας. Η ερωτική εμπειρία είναι μια ορμή προς κάτι το οποίο θα αποκαλέσει Ιδέα. Έτσι, ακόμα κι όταν απλώς θαυμάζω ένα ωραίο σώμα, είτε το θέλω είτε όχι, βρίσκομαι καθ' οδόν προς την ιδέα του Κάλλους. Πιστεύω —με όρους, φυσικά, τελείως διαφορετικούς— σε κάτι της ίδιας τάξεως, δηλαδή ότι στον έρωτα υπάρχει η εμπειρία του δυνατού [possible] περάσματος από την καθαρή ενικότητα του τυχαίου σε ένα στοιχείο που έχει καθολική αξία. Έχοντας ως σημείο αφετηρίας κάτι που, αναγόμενο στην ατομικότητά του, δεν είναι παρά μια συνάντηση, δηλαδή σχεδόν τίποτα, μαθαίνουμε ότι μπορούμε να αποκτήσουμε μια εμπειρία του κόσμου με βάση τη διαφορά και όχι μόνο με βάση την ταυτότητα. Και μπορούμε μάλιστα να αποδεχτούμε διάφορες δοκιμασίες, μπορούμε να δεχτούμε ακόμα και να υποφέρουμε γι' αυτό. Ωστόσο, στον σημερινό κόσμο είναι ευρέως διαδεδομένη η πεποίθηση ότι ο καθένας δεν ακολουθεί παρά μόνο το συμφέρον του. Από αυτή την άποψη ο έρωτας είναι μια εμπειρία που κινείται αντίρροπα. Αν ο έρωτας δεν συλλαμβάνεται ως η μόνη ανταλλαγή με αμοιβαία οφέλη, ή αν δεν έχει υπολογιστεί αρκετά εκ των

προτέρων ως μια αποδοτική επένδυση, τότε ο έρωτας είναι πράγματι αυτή η εμπιστοσύνη στο τυχαίο. Μας οδηγεί στις παρυφές μιας θεμελιώδους εμπειρίας της διαφοράς και, κατά βάθος, στην ιδέα ότι μπορούμε να αποκτήσουμε την εμπειρία του κόσμου από τη σκοπιά της διαφοράς. Ως προς αυτό ο έρωτας έχει μια καθολική εμβέλεια, είναι μια προσωπική εμπειρία της δυναμικής καθολικότητας, και είναι από φιλοσοφική άποψη ουσιώδης, όπως το είχε πράγματι ο Πλάτωνας πρώτος διαισθανθεί.

Σε διάλογο επίσης με τον Πλάτωνα, ο ψυχαναλυτής Ζακ Λακάν, ο οποίος είναι κατά τη γνώμη σας ένας από τους μεγαλύτερους θεωρητικούς του έρωτα, είχε υποστηρίξει ότι «δεν υπάρχει διάφυλη σχέση». Τι εννοούσε;

Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα θέση, προερχόμενη από τη σκεπτικιστική και ηθοστοχαστική* σύλληψη, η οποία όμως καταλήγει στο αντίθετο αποτέλεσμα. Ο Ζακ Λακάν μας υπενθυμίζει ότι στην

* Οι λεγόμενοι Moralistes του 17ου αιώνα ήσαν στοχαστές των ηθών ως συστατικού πλαισίου της ζωής στην κοινωνική της έκφραση. Ο όρος morale δεν παρέπεμπε στην ηθική αλλά στη μελέτη των ηθών και στους κανόνες καθοδήγησης του βίου. Ελλείψει επακριβούς όρου, και για να αποφευχθεί η όποια συγχυτική συσχέτιση με την ηθικολογία και τον ηθικισμό, αποδίδουμε συγχολλώντας τις σημασίες του. Διαμόρφωσαν μια αισθητική της αποφθεγματικότητας. Οι La Rochefoucauld, La Bruyère, La Fontaine και, από μια άποψη, ο Montaigne είναι μεταξύ των πιο γνωστών. [Σ.τ.ε.]

πραγματικότητα η σεξουαλικότητα είναι για τον καθένα, σε μεγάλο βαθμό, προσωπική του υπόθεση, αν μπορώ να το πω έτσι. Υπάρχει ασφαλώς η μεσολάβηση του σώματος του άλλου, αλλά εντέλει η απόλαυση θα είναι πάντοτε προσωπική σας απόλαυση. Το σεξουαλικό δεν συνδέει, χωρίζει. Το να είστε γυμνός(-ή), κολλημένος(-η) πάνω στον άλλον είναι μια εικόνα, μια φαντασιακή παράσταση. Το πραγματικό είναι ότι η απόλαυση σας παρασύρει μακριά, πολύ μακριά από τον άλλον. Το πραγματικό είναι ναρκισσιστικό, ο δεσμός είναι φαντασιακός. Άρα, συμπεραίνει ο Λακάν, δεν υπάρχει διάφυλη σχέση. Μια διατύπωση που προκάλεσε σκάνδαλο, γιατί εκείνη την εποχή όλοι μιλούσαν ακριβώς για «διάφυλες σχέσεις». Εάν δεν υπάρχουν διάφυλες σχέσεις στη σεξουαλικότητα, ο έρωτας είναι αυτό που έρχεται να αναπληρώσει την έλλειψη διάφυλης σχέσης. Ο Λακάν δεν λέει καθόλου ότι ο έρωτας είναι η μεταμφίεση της διάφυλης σχέσης, λέει ότι δεν υπάρχει διάφυλη σχέση, ότι ο έρωτας είναι αυτό που έρχεται στη θέση της μη σχέσης. Είναι πολύ πιο ενδιαφέρον. Αυτή η ιδέα τον οδηγεί να πει ότι στον έρωτα το υποκείμενο επιχειρεί να προσεγγίσει το «είναι του άλλου». Στον έρωτα ακριβώς το υποκείμενο εκ-τίθεται πέραν του ίδιου του εαυτού του, πέραν του ναρκισσισμού. Στο σεξ, σε τελική ανάλυση, είστε σε σχέση με τον ίδιο σας τον εαυτό μέσα από τη διαμεσολάβηση του άλλου. Ο άλλος σας χρησιμεύει για να ανακαλύψετε το πραγματικό της απόλαυσης. Στον έρωτα, αντίθετα, η μεσολάβηση του άλλου έχει προσίδια αξία. Αυτό είναι

η ερωτική συνάντηση: εφορμάτε προς κατάκτηση του άλλου προκειμένου να τον κάνετε να υπάρξει μαζί σας όπως ακριβώς είναι. Πρόκειται για μια σύλληψη πολύ πιο βαθυστόχαστη από εκείνη την τελειώς κοινότοπη σύμφωνα με την οποία ο έρωτας δεν θα ήταν παρά μια φαντασιακή παράσταση πάνω στο πραγματικό τού φύλου.

Στην πραγματικότητα και ο Λακάν, επίσης, εγκαθίσταται στα φιλοσοφικά διφορούμενα που αφορούν τον έρωτα. Η ρήση του ότι ο έρωτας «αναπληρώνει την έλλειψη διάφυλης σχέσης» μπορεί πράγματι να κατανοηθεί με δύο διαφορετικούς τρόπους. Σύμφωνα με τον πρώτο, τον πιο κοινότοπο, ο έρωτας έρχεται να καλύψει φαντασιακά το κενό της σεξουαλικότητας. Τελικά είναι αλήθεια ότι η σεξουαλικότητα, όσο θαυμάσια κι αν είναι, και μπορεί να είναι, καταλήγει μέσα σ' ένα είδος κενού. Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος για τον οποίο διέπεται από τον νόμο της επανάληψης: πρέπει να ξαναρχίζουμε, ξανά και ξανά από την αρχή. Κάθε μέρα, όταν είμαστε νέοι! Έτσι ο έρωτας θα ήταν η ιδέα ότι κάτι παραμένει μέσα σ' αυτό το κενό, και αυτό που συνδέει τους εραστές είναι κάτι άλλο και όχι αυτή η σχέση, η οποία δεν υπάρχει. Όταν ήμουν πολύ νέος με είχε παραξενέψει, σχεδόν αηδιάσει, ένα χωρίο της Σιμόν ντε Μπωβουάρ στο Δεύτερο Φύλο όπου περιγράφει, μετά τη σεξουαλική πράξη, το αίσθημα που κυριεύει τον άνδρα ότι το σώμα της γυναίκας είναι ωχρό και άτονο, και το συμμετρικό αίσθημα της γυναίκας ότι το σώμα του άνδρα, εκτός από το εν στύσει όργανο, είναι

γενικά άχαρο, ακόμα και κάπως γελοίο. Στο θέατρο, η φάρσα ή το βοντβίλ μας κάνουν να γελάμε με τη χρήση αυτών των θλιμμένων σκέψεων. Η επιθυμία του άνδρα είναι εκείνη του κωμικού Φαλλού, τεράστια κοιλιά και ανικανότητα, και η ξεδοντιασμένη γριά γυναίκα της οποίας κρέμονται τα στήθη είναι το πραγματικό μέλλον κάθε ομορφιάς. Η ερωτική τρυφερότητα όταν αγκαλιασμένοι βυθιζόμαστε στον ύπνο θα ήταν κάτι σαν τον μανδύα του Νώε* ριγμένο πάνω σ' αυτές τις δυσάρεστες θεωρήσεις. Αλλά ο Λακάν πιστεύει επίσης το εντελώς αντίθετο, δηλαδή ότι ο έρωτας διαθέτει μια εμβέλεια την οποία μπορούμε να χαρακτηρίσουμε οντολογική. Ενώ η επιθυμία απευθύνεται στον άλλο, με έναν τρόπο πάντοτε λίγο φετιχιστικό, σε επιλεγμένα αντικείμενα όπως τα στήθη, οι γλουτοί, το πέος..., ο έρωτας απευθύνεται στο ίδιο το είναι του άλλου, στον άλλον όπως αυτός αναδύεται, με την πλήρη εξάρτυση του είναι του, στη ζωή μου, η οποία κατ' αυτό τον τρόπο διαρρηγνύεται και ανασυντίθεται.

Λέτε ότι, εντέλει, υπάρχουν όσον αφορά τον έρωτα πολύ αντιφατικές φιλοσοφικές αντιλήψεις.

Διακρίνω τρεις βασικές αντιλήψεις. Κατ' αρχάς, τη ρομαντική αντίληψη, η οποία επικεντρώνεται στην έκσταση της συνάντησης. Έπειτα, μιλήσαμε λίγο για τον ιστότοπο συναντήσεων Meetic, την αντίληψη,

* Αναφορά στη Βίβλο: Γένεσις 9, 23. [Σ.τ.μ.]

που μπορούμε να αποκαλέσουμε εμπορική ή νομική, σύμφωνα με την οποία ο έρωτας θα ήταν τελικά ένα συμβόλαιο. Ένα συμβόλαιο ανάμεσα σε δύο ελεύθερα άτομα που θα δήλωναν ότι αγαπιούνται, εστιάζοντας στην ισότητα της σχέσης, στο σύστημα με τα αμοιβαία οφέλη, κτλ. Υπάρχει επίσης μια σκεπτικιστική αντίληψη, που θεωρεί τον έρωτα αυταπάτη. Αυτό που επιχειρώ να διατυπώσω στη δική μου φιλοσοφία είναι ότι ο έρωτας δεν ανάγεται σε καμία από αυτές τις απόπειρες και ότι είναι μια κατασκευή αλήθειας. Αλήθεια σε σχέση με τι, θα ρωτήσετε. Ε, λοιπόν, αλήθεια αναφορικά με ένα πολύ ιδιαίτερο σημείο, δηλαδή: τι είναι ο κόσμος όταν αποκτούμε την εμπειρία του με βάση το δύο και όχι το ένα; Τι είναι ο κόσμος όταν τον εξετάζουμε, τον οργανώνουμε και τον βιώνουμε με βάση τη διαφορά και όχι με βάση την ταυτότητα; Θεωρώ ότι αυτό είναι ο έρωτας. Είναι το πρόταγμα που περιλαμβάνει φυσικά τη σεξουαλική επιθυμία και τις απαιτήσεις της, τη γέννηση ενός παιδιού, καθώς επίσης και χίλια δυο άλλα πράγματα, και, για να πούμε την αλήθεια, οτιδήποτε από τη στιγμή που πρόκειται να ζήσουμε μια δοκιμασία από τη σκοπιά της διαφοράς.

Αφού ο έρωτας είναι, κατά τη γνώμη σας, ένας τρόπος για να αποκτήσουμε την εμπειρία του κόσμου με βάση τη διαφορά, γιατί δεν μοιράζετε την αντίληψη του φιλοσόφου Εμμανουέλ Λεβινάς [Emmanuel Levinas], σύμφωνα με την οποία ο ερωτευμένος αγαπά στο αγαπημένο πρόσωπο όχι «μια ποιότητα διαφορετική από

όλες τις άλλες αλλά την ίδια την ποιότητα της διαφοράς»; Γιατί ο έρωτας δεν είναι για σας μια εμπειρία του άλλου;

Πιστεύω ότι είναι ουσιώδες να κατανοήσουμε ότι η κατασκευή του κόσμου με βάση μια διαφορά είναι απολύτως άλλο πράγμα από την εμπειρία της διαφοράς. Η θεώρηση του Λεβινάς εκκινεί από τη μη αναγώγιμη εμπειρία του προσώπου του άλλου, επιφάνιση της οποίας το έρεισμα είναι εντέλει ο Θεός ως «όλως Άλλος». Η εμπειρία της ετερότητας κατέχει κεντρική θέση, γιατί θεμελιώνει την ηθική. Από αυτό προκύπτει, μέσα από μια μεγάλη θρησκευτική παράδοση, ότι ο έρωτας είναι κατεξοχήν ένα ηθικό συναίσθημα. Κατά τη γνώμη μου δεν υπάρχει τίποτε το ειδικά «ηθικό» στον έρωτα ως τέτοιο. Για να πω την αλήθεια δεν μου αρέσουν καθόλου αυτοί οι θεολογικοί μηρυκασμοί με αφετηρία τον έρωτα, παρότι γνωρίζω πως είχαν σημαντικές συνέπειες στην ιστορία. Βλέπω σ' αυτό την έσχατη ρεβάνς του Ενός ενάντια στο Δύο. Στην πραγματικότητα, υπάρχει κατά τη γνώμη μου η συνάντηση ενός άλλου, αλλά, για την ακρίβεια, μια συνάντηση δεν είναι μια εμπειρία, είναι ένα συμβάν που παραμένει τελείως αδιαφανές και η πραγματικότητά του δεν συνίσταται παρά στις ποικιλόμορφες συνέπειές του στο εσωτερικό ενός πραγματικού κόσμου. Ούτε βλέπω τον έρωτα σαν μια εμπειρία «προσφοράς [oblativ]», δηλαδή μια εμπειρία στην οποία ξεχνώ τον εαυτό μου προς όφελος του άλλου, ο οποίος λει-

τουργεί σε τούτο τον κόσμο ως πρότυπο έσχατης συσχετίσής μου με τον όλως Άλλο. Ήδη ο Γκαίτε έλεγε, στο τέλος του *Φάουστ*, ότι «το αιώνιο θήλυ μάς οδηγεί Ψηλά». Πρόκειται εδώ για —συγχωρέστε με— φράσεις τις οποίες βρίσκω ελαφρώς χυδαίες. Ο έρωτας δεν με οδηγεί «ψηλά», ούτε, εξάλλου, «χαμηλά». Είναι μια υπαρξιακή πρόταση: η κατασκευή ενός κόσμου από μια έκκεντρη σκοπιά απέναντι στην απλή ενόρμηση επιβίωσής μου ή στο καλά υπολογισμένο συμφέρον μου. Εδώ αντιπαραθέτω την «κατασκευή» στην «εμπειρία». Αν, ακουμπώντας στον ώμο εκείνης που αγαπώ, βλέπω, ας πούμε, τη γαλήνη του δειλινού σε κάποιο ορεινό τοπίο, τη χρυσοπράσινη όψη ενός λιβαδιού, τη σκιά των δέντρων, τα ακίνητα πρόβατα με το μαύρο μουσούδι πίσω από τον φράχτη και τον ήλιο που αποσύρεται πίσω από τα βράχια, και ξέρω, όχι μέσω του προσώπου της, αλλά μέσα στον κόσμο όπως αυτός είναι, ότι εκείνη που αγαπώ βλέπει τον ίδιο κόσμο, και ότι αυτή η ταυτότητα αποτελεί μέρος του κόσμου, και ότι ο έρωτας είναι ακριβώς, τούτη τη στιγμή, αυτό το παράδοξο μιας ταυτόσημης διαφοράς, τότε ο έρωτας υπάρχει και υπόσχεται πως θα συνεχίσει να υπάρχει. Κι αυτό γιατί εκείνη κι εγώ βρισκόμαστε ενσωματωμένοι σ' αυτό το μοναδικό Υποκείμενο, το ερωτικό Υποκείμενο, το οποίο πραγματεύεται το ξετύλιγμα του κόσμου μέσα από το πρίσμα της διαφοράς μας, ώστε αυτός ο κόσμος να επέρχεται, να γεννιέται, αντί να περιορίζεται μόνο σ' αυτό που πληροί το προσωπικό μου βλέμμα. Ο έρωτας είναι πάντοτε η δυνατότητα να

παρευρεθούμε στη γέννηση του κόσμου. Η γέννηση ενός παιδιού, εάν λαμβάνει χώρα μέσα στον έρωτα, είναι εξάλλου ένα από τα παραδείγματα αυτής της δυνατότητας.